

Внесок Івана Боберського у становлення організації "Пласт"

Створений 1911 року у Львові «Пласт» відіграв важливу роль у становленні та розвитку української тіловиховної та спортивної традицій. Саме біля її витоків стояв Іван Боберський. За його прикладом, Олександр Тисовський, Петро Франко, Іван Чмола з іншими громадськими діячами та педагогами почали прискіпливіше ставитися до методів виховання молоді. Традиційну виховну методичку критикував Олександр Тисовський у статті, опублікованій 1911 р. у львівському виданні «Діло» під назвою «З думок чудака». На його переконання, тодішня школа лише вчила, але не виховувала. У цьому ж виданні з'явилася стаття Петра Франка «Пластуни», в якій коротко описано звичаї, побут і подвиги козаків-пластунів Кубані, а також історія створення та поширення скаутського руху в Англії. За інформацією П. Франка, скаутів в тодішній Англії налічувалося близько 1 мільйона, а книга керівника цього руху генерала Бейден Пауела «Scouting for Boys» була видана 1908 р. накладом 200 тисяч примірників.

Спостерігаючи за розвитком скаутського руху в різних країнах світу, Іван Боберський з однодумцями вирішили створити подібну організацію для української молоді. Поступово ця ідея почала наповнюватися конкретним змістом і набувати конкретної форми. Ось що з цього приводу писав один із керівників та активістів «Пласту» Северин Левицький: «Організація Пласту почалась у Львові. Справа охоплення молоді окремою організацією, скерування її в русло, корисне для виховання на початку другого десятиріччя ХХ стор[іччя], була дуже актуальна. Вона полонила увагу не тільки політичних угруповань, а й знаних педагогів. Організацію [Пласт] попередила широка прилюдна дискусія в пресі у журналах «Діло», «Наша Школа» і т.п., в якій забирали голос такі особи, як професори Михайло Грушевський, Іван Боберський, Василь Панейко, Олександр Тисовський, а, крім того, цілий ряд молодих студентських діячів. Деякі з дискутантів вказували конкретно на нову форму, організацію Скавтинг, яка, вийшовши з Англії, почала охоплювати широкі кола європейської молоді. У шкільному році 1911–1912 трое осіб, незалежно одна від одної, приступило до організування української молоді. Це були два молоді педагоги – Олександр Тисовський в головній українській гімназії у Львові і Петро Франко у філії української гімназії там само – та студент філософічного факультету університету Іван Чмола, який діяв серед молоді всіх середніх шкіл Львова, між ними й жіночого учительського семінару Українського Педагогічного Товариства (УПТ). Усі вони взяли за основу англійську скавтську систему виховання через життя у природі і надали їй більш чи менш глибокого національного характеру. В усіх трьох виходило воно дещо різно, залежно від завдань, що їх вони ставили собі як найперші, основні. Новій організації дано назву «Пласт», щоб пов'язати з «козацькою» українською традицією. «Пластунами» називано на Січі спершу запорожців, які виходили на риболовство і на добичу звірини. Пізніше, в чорноморсько-кубанському війську, пластунами звали чати на ворога, які мали вистежувати його

непомітний підхід у степовій, чорноморській, чи гірській кавказькій місцевості. Мавши на увазі обидва ці роди діяльності, треба було, отже, позначити назвою ті вміння (знання природи, швидкий розум, гарт духа та тіла тощо), які мали характеризувати юнака-пластуна. [...] [Петро] Франко надавав ваги передусім тіловихованню і дисциплінуванню розуму й тіла через пластові ігри. Він і є поруч проф. Івана Боберського, першим автором виданих ним «Пластових ігор» і реалізатором їх на терені перших пластових гуртків».

Ознайомившись із засадами англійського скавтіngu, Олександр Тисовський, Петро Франко та Іван Чмола створили нову виховну організацію, якій надали української сутності. Щодо появи назви «Пласт» досі нема одностайної думки. За інформацією Степана Гайдучка поданої 1929 р. у додатку до львівського часопису «Новий час» – «Пластовому прапорі» та 1937 р. у часописі «Сокільські Вісти», на слово «пластун» натрапив Петро Франко і запропонував його як назву членів нової організації Іванові Боберському під час однієї з нарад у товаристві «Сокіл-Батько»: «Ще сьогодні виразно горить спомин про один з останніх вечорів десь у листопаді 1911 р. Проф. Боберський стоїть біля бюрока Горука, а Петро Франко, що прозвав себе Ред бой-ом (в противенстві до Блю-бой-а), став «вертіти дірку» в мізку проф. Боберського, щоб цей винайшов назву на «Skauting». Треба знати, що проф. Боберський мав велику пристрасть винаходити власні вислови на чужині. (Цілком доцільне, бо послуговуватися чужими словами свідчить про убожество рідної мови [...]) Між нами падали пробні назви на «Skauting». В одних викликували сміх, у других – аргументи оборони. І в розгарі балачки пригадав собі Петро Франко, що в школі стрічався з відповідною назвою. Ясна річ, що перекрутив її та вже другого дня прийшов з назвою «Пласт». Чи знайшов її в книжці, чи радився свого Батька [Івана Франка], – не знаю». Подібними спогадами ділився і професор Академічної гімназії у Львові, соратник Івана Боберського, Мирон Федусевич. Натомість Мирон Заклинський стверджував, що назву «пластун», що виводилася від кубанських козаків-пластунів, подав Петрові Франкові його батько Іван Франко.

Дещо інша, переконливіша, точка зору викладена у спогадах одного із засновників організації «Пласт» О. Тисовського: «Ведучи таку [пластову] працю з моїми учнями поза шкільним навчанням [в Академічній гімназії у Львові], я не був свідомий того, що на таку працю треба б мені мати дозвіл дирекції гімназії. Програми сходинок наших гуртків я вивішував на коридорі нашої школи. Інші учні, нечлени гуртків, читали ці оголошення, росло зацікавлення нашою працею, а із сторони дирекції не було ніяких заперечень, виглядало так, що вона приймала це мовчки до відома. Зате у конференційній залі інші учителі, як Іван Боберський, Мирон Федусевич, Юліян Лещій, часом говорили зі мною і між собою на тему моєї праці з учнями поза обов'язковими годинами навчання. Пригадую собі, що один раз при нагоді таких розмов, [Юліян] Лещій, який був запасним старшиною австрійської армії, висловив погляд, що треба б хлопців також «муштри» вчити. Загально ж всі вчителі апробували мою працю і висловлювали побажання, щоб «Тисовський тим даліше займався». При одній нагоді розмова зійшла на те, як мою організацію учнів назвати, щоб їй присвоїти українську назву, що була б наближена значенням до англійського слова «скавтіng». А було це якраз після появи якоїсь статті у нашій пресі (її автора вже не пам'ятаю) про життя кубанських козаків, т. зв. козаків-пластунів, які діяли в оборонній боротьбі проти кавказьких племен. Іван Боберський, посилаючись на характер діяльності і потрібні вміння цих козаків-пластунів, сказав, що і членів моєї учнівської організації треба б назвати пластунами, бо вони стараються виробити в собі вміння, якими відзначалися козаки-пластуни. Назва, запропонована Боберським подобалася і була прийнята, але виринуло питання як назвати власне саму організацію тих наших пластунів. На це Боберський, який був, сказати б, спеціалістом у творенні термінів руханково-спортивного життя, сказав: коли членами організації є пластуни, то їх організація повинна називатись просто «ПЛАСТ». Хоч слово «пласт» в українській мові має значення, яке не конечно відповідало б суті організації юнаків, молоді, то все ж ми це слово прийняли і таким способом наш «Пласт» завдячує свою назву І. Боберському. Ведучи працю з моїми учнями як пластунами у гуртках, я вимагав від них, щоб вони добре вчилися і щоб своєю поведінкою не давали причини іншим учителям нарікати, начебто праця у наших гуртках не дозволяє їм як слід присвячуватись науці в школі. Це могло б спричинити

шкоду нашій пластовій праці». Для новопосталої пластової організації 1911/1912 навчальний рік у Академічній гімназії у Львові був досить складним, адже бракувало вишколених кадрів, не було пластової домівки та методичних посібників. Щоб якось заповнити ці прогалини, на основі англійських, німецьких і польських підручників було укладено методичний посібник, яким послуговувалися дванадцять пластунів IV-А класу під керівництвом О. Тисовського. Крім цього, організація мала багато симпатиків. У філії Академічної гімназії у Львові «Пласт» розвивався під керівництвом Петра Франка. Йому допомагали Андрій Франко, Степан Гайдучок і Микола Мельник.

Свої перші кроки «Пласт» робив, користуючись підтримкою, порадами та фінансовою допомогою Івана Боберського. Саме Іван Боберський придумав клич «Бач!» для молоді організації, що розшифровувався «бисто а чесно» та знак – «стрілку з чотирма перами, повернену вістрям праворуч». Розроблені Іваном Боберським символіка та атрибутика дали поштовх до формування ідеології «Пласту». Згодом Олександр Тисовський запропонував пластунам новий клич «СКОБ!», що розшифровувався «Сильно, красно, обережно, бисто!»; виготовив овальну печатку та відзнаку Першого пластового полку імені Петра Сагайдачного, який діяв при Академічній гімназії у Львові. За наполяганням Івана Боберського Мирон Федусевич у 1913 р. при товаристві «Сокіл III» створив пластовий відділ «малих стрільчиків». Уперше 60 хлопчаків віком 8–10 років у пластових одностроях під своїм прапором, спроектованим Мироном Федусевичем, виступили 1914 р. на Шевченківському здвизі у Львові. У 1917 р. пластуни цього відділу перейшли до Першого пластового полку імені Петра Сагайдачного. Їхній прапор став символом полку та зразком для наслідування іншими пластовими полками (з 1924 р. – куренями) Галичини у 20-х роках. Очевидно, не без наполягання Івана Боберського, «Пласт» у Академічній гімназії у Львові та філії почав формувати свою бібліотеку книжок з методики та історії фізичного виховання польською, німецькою, англійською мовами. Відомо, що у філії Академічної гімназії у Львові у 1912/1913 навчальному році з'явився навіть підручник з японської гімнастики.

Зусиллям та фінансовій допомозі Івана Боберського, який залишався меценатом та ідейним натхненником організації української молоді «Пласт» до Першої світової війни, 1913 р. великим накладом була надрукована пластова виказка (посвідчення пластуна). Вона була видана при співпраці з Петром Франком накладом товариства «Сокіл-Батько» у Львові. Виказка містила відомості про члена «Пласту», «основні точки пластового уставу», 19 пунктів з різних ділянок фізичної та пластової справності: скок вгору (стрибок у висоту); скок у даль (стрибок у довжину); плавання; веслування; їзда верхи; їзда на совгах (на ковзанах); їзда на лещатах (лижах); рухливі ігри та інші – і була розрахована на сім років пластування.

Протягом 1911–1913 рр. Іван Боберський надавав велику консультативну та фінансову допомогу учневі і колезі за Академічною гімназією Олександрові Тисовському, який укладав книгу «Пласт (scouting for boys) в українських школах». Уперше вона була опублікована у «Звіті дирекції ц. к. гімназії у Львові за шкільний рік 1912/1913», а завдяки Іванові Боберському 1913 р. побачила світ окремою брошурою накладом «Вістей з Запорожа». Її наклад був досить великим – 1 тисяча примірників. Книга Олександра Тисовського «Пласт» стала одним з основних підручників для членів пластових гуртків і полків Галичини того часу.

Стараннями Івана Боберського у друкованого органу «Сокола-Батька» у Львові «Вісти з Запорожа» 1914 р. з'явився додаток – «Пластовий Табор». Усього віднайдено сім чисел цього додатка: за 28 лютого, 14 березня, 15 квітня, 15 травня, 26 червня та 30 липня – спарене 6-ге і 7-ме. У «Пластовому Таборі» публікувалися інформацію про пластові з'їзди, заклики до пластових куренів краю долучатися до різних заходів, ухвали та роз'яснення про відзнаки, описи пластового однострою, статут, звіти, відомості про проведені мандрівки та табори тощо. Крім додатка, інформація про «Пласт» подавалася у часописі «Вісти з Запорожа». Прикладами такої інформації є публікації «Пласт», «Школярські загороди», «Пластовий улад», «Пластовий цінник», «До хв.

пластових гуртків!».

Іван Боберський популяризував пластову ідею у своїх працях. Наприклад його стаття «Пласт», опублікована в «Календарі «Вістий з Запорожа» на 1914 рік», наклад якого становив 5 тисяч, містить чимало цікавої інформації про нову молодіжну організацію, про методику її роботи, обов'язки членів тощо. «Пласт», на думку Івана Боберського, мав «виобразувати горожан і оборонців вітчизни. Є се забава в державу і оборону. Молодіж заздалегідь збирає досвід і силу, щоби прийти в поміч кожному ближньому і в поміч вітчизні». Стаття є також цінним історичним джерелом, що дає змогу доповнити історію «Пласту» до Першої світової війни. У «Календарі «Вістий з Запорожа» на 1914 рік, який редагували Іван Боберський та Сень Горук, Іван Боберський під різними криптонімами опублікував ще кілька статей: «Куди дорога?», «Гарні околиці», «Стріляне до влучі» та ін.

Іванові Боберському вдалося згуртувати молодих вчителів руханки: Олександра Тисовського, Петра Франка, Мирона Федусевича, Дарію Білинську-Навроцьку, Савину Сидорович, Олену Степанів-Дашкевич, Оксану Федів-Суховерську, Теодора Поліху, Степана Гайдучка, Тараса Франка та інших, які тією чи іншою мірою залучилися до творення «Пласту» та поширення його діяльності. Напередодні Першої світової війни у Галичині вже існувало одинадцять пластових округ з центрами у Золочеві, Коломиї, Львові, Перемишлі, Рогатині, Самборі, Сокалі, Станиславові, Стрию, Тернополі, Чорткові. Іван Боберський належним чином підготував провідних діячів пластового руху Степана Гайдучка, Петра Франка і Тараса Франка до іспиту з руханки, який вони успішно здали 28–29 грудня 1910 р. у Львівському університеті.

Пластова ідея зусиллями членів організації «Сокіл-Батько», головою якої був Іван Боберський, ширилася Галичиною. Зокрема, у 1913 р. член «Сокола» Григорій Кичун організував в станиславівській українській гімназії вісім гуртків пластунів; голова сокільської округи в Рогатині М. Бабин займався організацією пластового життя в гімназії Українського педагогічного товариства; колишній член старшини «Сокола-Батька» Теодор Поліха – «Пластом» у Коломиї. Чимало зусиль до створення та діяльності пластового осередку в Перемишлі доклали соколи Євген Любович, Теодор Поліха та Іван Боберський. Пластовий гурток в українській державній гімназії у Перемишлі 1912 р. увійшов до складу спортивного товариства «Сянова Чайка». Після Першої світової війни «Пласт» поширив свою діяльність на теренах Волині, Закарпаття та в українській діаспорі.

У 1921 р. Олександр Тисовський (псевдо «Дрот») на основі своєї книги «Пласт» уклав підручник для пластової молоді «Життя в Пласті», який з доповненнями та уточненнями успішно використовується у пластовій діяльності вже понад 90 років, у тому числі в незалежній Україні. У 20-х рр. ХХ ст. пластуни послуговувалися у своїй діяльності працями Івана Боберського «Забави і гри рухові», «Впоряд», «Лавчина і щєблівка», «Туристика» та ін.

Упродовж усього свого життя Іван Боберський намагався не втрачати контактів з провідними діячами пластового руху. Про це свідчить його листування з О. Тисовським, О. Степанів, С. Гайдучком, С. Левицьким та ін. Крім того, перебуваючи за кордоном, живучи в Канаді та Словенії, Іван Боберський вивчав історію та методику виховання скаутів різних країн світу, а своїми висновками та спостереженнями щедро ділився з діячами пластового руху.

Показовим є його перебування у Львові з 16 лютого по 3 березня 1928 р. Попри зайнятість, 24 лютого Іван Боберський знайшов час для виступу перед пластунами Верховної пластової команди та Львівського коша. Його доповідь була присвячена 20-річчю від заснування скаутського руху в Англії і стосувалася англійських скаутів, які проживали у Канаді і там провадили свою діяльність. Уривки доповіді Івана Боберського, яка була записана завдяки Степанові Гайдучку скорописцем Михайлом Трілем, були опубліковані в березні 1928 р. у львівському пластовому журналі «Молоде життя». Повний текст, за наполяганням Степана Гайдучка, після відповідних правок Івана

Боберського, побачив світ окремою брошурою 1939 р. в серії товариства «Сокіл-Батько» «Сокільська бібліотека». На згадку про зустріч з пластунами Іван Боберський залишив у книзі протоколів Верховної пластової команди запис такого змісту: “В день звіту про Канаду, дня 24.II.1928 у Львові, в домівці вул. Бляхарська ч. 11».

Отже, попри організаційні та фінансові труднощі, напередодні Першої світової війни у Львові відносно швидко вдалося створити організацію «Пласт» та поширити її діяльність на теренах Галичини. Внесок у цю справу Івана Боберського неоціненний: він долучився до формування організаційних та ідеологічних засад «Пласту»; завдяки його зусиллям і фінансовій допомозі в перші роки існування організації були опубліковані пластові методичні видання, спеціальна література, які послужили підвалинами для розвитку пластового руху. Іван Боберський надавав постійну консультативну допомогу керівництву «Пласту», популяризував пластову ідею, багато зусиль доклад до того, щоб у відносно короткі терміни згуртувати молодих викладачів з руханки. Упродовж усього свого життя Іван Боберський не втрачав контактів з провідними діячами пластового руху.

Боберський

Андрій Сова,

кафедра олімпійської освіти

[Назад](#)